

Metsäluonnon monimuotoisuuden suojelun tasot

Anne Grönlund
Luonnonsuojelun ylitarkastaja
Pohjois-Savon Ely-keskus

1. Metsien suojelun tavoitteet

Metsien suojelun tavoitteena on turvata suomalaisen metsäluonnon monimuotoisuus. Metsäisten luontotyyppien ja lajien taantuminen tulee pysäyttää ja vakiinnuttaa luonnon monimuotoisuuden suotuisa kehitys. Nämä tavoitteet löytyvät mm. Kansallisesta metsäohjelmasta (KMO 2015) ja Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008-2016 (METSÖ). Luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen vuoteen 2020 mennessä on laajempi kansainvälinen tavoite, johon Suomi on kansainvälisillä sopimuksilla sitoutunut. Metsien suojelulla voidaan edistää myös luonnon virkistyskäyttöä ja yritystoimintaa sekä huolehtia maisemasta.

Metsien monimuotoisuuden kannalta keskeisiä mittareita ovat luontotyyppien ja lajien uhanalaisuus, puulajiston monipuolisuus, metsien ikärakenne ja lahoppuun määrä sekä metsien kytkeytyneisyys. Metsien monimuotoisuusarvoja voidaan turvata mm. lisäämällä suojeltujen metsien määrää, hoitamalla ja ennallistamalla suojelumetsiä sekä kehittämällä talousmetsien luonnonhoitoa.

2. Metsäisten luontotyyppien ja lajien uhanalaisuus ja keskeiset syyt

Monet metsäluontotyypit ovat uhanalaisia. Etelä-Suomessa uhanalaisiksi on arvioitu 75 % ja Pohjois-Suomessa 55 % metsäisistä luontotyypeistä (koko maa 70 %). Uhanalaisten luontotyyppien osuus metsäpinta-alasta on Etelä-Suomessa 49 % ja Pohjois-Suomessa 27 % (koko maa 48 %). Lehdot ovat uhanalaisin metsätyyppi. Etenkin jalopuulehdot, kuivat lehdot ja tuoreet runsasarvinteiset lehdot ovat vähentyneet tai niiden laatu on heikentynyt. Kangasmetsissä uhanalaisimpia ovat karukkokankaat. Metsäluontotyyppien uhanalaistumiseen ovat vaikuttaneet mm. ojitus, metsien uudistamis- ja hoitotoimet, lahoppuun väheneminen sekä metsien ikärakenteen ja puulajisuhteiden muutokset.

Enemmistö uhanalaisista lajeista elää metsässä (36 %). Lehtometsät ovat merkittävä elinympäristö, lähes puolet uhanalaisista metsälajeista on lehtometsien lajeja. Harjumetsien puoliavoimista ympäristöistä on riippuvaisia noin 14 % uhanalaista lajeista. Erityisen merkittäviä metsät ovat sienille, kovakuoriaisille, jäkälille, perhosille, pistiäisille ja

kaksisiipisille. Metsien lisäsuojelulla ja talousmetsien luonnonhoidolla on saatu aikaan positiivisia tuloksia. Metsien lajiston uhanalaistumisvauhti on hieman hidastunut mutta uhanalaistumiskehitys ei ole kuitenkaan pysähtynyt. Kovakuoriaiset ovat hyötäneet mm. säästöpuista. Toisaalta jäkälien, perhosten, pistiäisten ja tiettyjen kovakuoriaislajien tilanne on edelleen heikentynyt. Lahopuun väheneminen sekä metsien uudistamis- ja hoitotoimet ovat tavallisimmat metsälajien uhanalaisuuden syyt.

3. Metsien suojelun tilanne Etelä- ja Pohjois-Suomessa

Suomessa on suojeltuja ja rajoitetussa metsätalouskäytössä olevia metsiä 3,0 miljoonaa hehtaaria, eli 13 prosenttia metsäpinta-alasta (metsä- ja kitumaan pinta-alasta). Valtaosa 2,5 miljoonaa hehtaaria, sijaitsee Pohjois-Suomessa, missä ne peittävät 22 prosenttia metsäpinta-alasta. Etelä-Suomessa vastaavia metsiä on 0,5 miljoonaa hehtaaria kattaen 4 prosenttia Etelä-Suomen metsäpinta-alasta. Lähes 70 prosenttia (2 milj. ha) suojelluista ja rajoitetussa metsätalouskäytössä olevista metsistä on kokonaan hakkuiden ulkopuolella, eli tiukasti suojeltuja (9 % metsäpinta-alasta). Niistä merkittävimpiä ovat kansallispuistot ja erämaa-alueet. Koko metsätalousmaasta (joutomaa ja muu metsätalousmaa mukaan lukein) suojeltuja ja rajoitetussa metsätalouskäytössä olevia alueita on 4,8 milj. hehtaaria, 18 % metsätalousmaan pinta-alasta. Näistä 90 % on Metsähallituksen hallinnoimia valtion metsiä.

Monimuotoisuuden turvaamisen kannalta tärkeää kuollutta puuta on valtakunnan metsien 10.inventoinnin (VMI10) perusteella keskimäärin 6,15 m³/ha. Määrä on lisääntynyt Etelä-Suomessa, missä kuollutta puuta on nyt metsä- ja kitumaalla keskimäärin 3,3 m³/ha, kun määrä oli 1990-luvun lopussa 2,8 m³/ha. Pohjois-Suomessa lahoppuuta on keskimäärin 9,0 m³/ha (vrt. luonnontilaiset vanhat metsät 20-120 m³/ha).

4 Suojelun keinot

Suojelualueverkoston kehittäminen

Suomen suojelualueverkosto pohjautuu suurelta osin tiettyjä luontotyyppejä koskeviin kansallisiin suojeluohjelmiin. Metsien suojelun kannalta tärkeimpiä ovat kansallis- ja luonnonpuistojen kehittämisohjelma 1979, vanhojen metsien suojeluohjelmat 1992, 1994, 1996, lehtojen suojeluohjelma 1988, soidensuojelun perusohjelmat 1977, 1980 ja rantojensuojeluohjelma 1990. EU:n Natura 2000 –verkostoon sisältyy lisäksi monia arvokkaita metsäalueita, jotka eivät kuulu kansallisiin suojeluohjelmiin. Nämä suojeluohjelmat on pääosin toteutettu. Kaavoituksella on lisäksi mahdollista suojella arvokkaita metsäalueita.

Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma (METSO) on tällä hetkellä tärkein metsien suojelun keino. Vuosina 2008-2013 on METSO -ohjelman puitteissa suojeltu noin 29 000 hehtaaria metsää. Tämä on noin 30 % valtioneuvoston periaatepäätöksessä yksityismaille asetetusta 96 000 hehtaarin suojelutavoitteesta. Määräaikaisia ympäristötukisopimuksia on tehty ajanjaksolla saman verran kuin pysyviä suojeluratkaisuja (39 %

tavoitteesta). Kunnissa ja valtion talousmetsissä on omat suojelutavoitteensa. METSO perustuu vapaaehtoisuuteen ja maanomistajan omaan haluun suojella metsiään.

Valtioneuvoston päätöksen mukaan METSO – ohjelma jatkuu vuoteen 2016 saakka. Hallitusohjelmassa METSO -ohjelmaa on kuitenkin päätetty jatkaa vuoteen 2020 asti ja uusi valtioneuvoston päätös on valmisteilla.

Suojelualueiden perustaminen ja ympäristötuki

Metsäalue voidaan suojella pysyvästi perustamalla alueesta yksityismaiden suojelualue (YSA). Metsäalueen maanomistus ei YSA -alueilla muutu. YSA -alueilla jokamiehen oikeuksin tapahtuva liikkuminen ja metsästys (maanomistajan niin halutessa) on sallittu. Jossain tapauksissa myös määräaikainen suojelu on mahdollinen (esim. liito-orava). Alue voidaan myös myydä maapohjineen valtiolle suojelutarkoituksiin. Maanomistajalle korvataan puuston ja mahdollisen maapohjan arvo. Tämä tulo on verovapaata tuloa. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (jäljempänä ELY –keskus) vastaavat suojelun toteutuksesta. Kansallis- ja luonnonpuistot perustetaan lailla ja valtion muut luonnonsuojelualueet asetuksella.

Kestävän metsätalouden rahoituslain (Kemera) mukaisen ympäristötuen avulla voidaan suojella metsälakikohteita lähiympäristöineen. Suojelusopimus tehdään kymmeneksi vuodeksi kerrallaan. Metsien monimuotoisuutta voidaan yksityismetsissä lisätä myös hoitotoimin. Suomen Metsäkeskus vastaa Kemera –sopimuksista ja metsäluonnonhoitohankkeista.

Muut luonnonsuojelu- ja metsälain keinot

Luonnonsuojelulaille voidaan suojella tiettyjä pienialaisia metsäluontotyyppisiä kuten jalopuumetsiä, pähkinäpensaslehtoja ja tervaleppäkorpia. Suojelu edellyttää ELY -keskuksen rajauspäättöstä. Tiettyjen lajien metsäisiä elinympäristöjä voidaan lisäksi suojella luonnonsuojelulain keinoin. Liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on luonnonsuojelulaille suoraan kielletty. Jos metsänhakuut kohdistuvat liito-oravaesiintymän alueelle, rajaa ELY-keskus alueen ja määrittelee metsänkäytön rajoitukset alueella. Moni liito-oravan elinympäristö on päätenyt myös METSO – suojeluun. Erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikat voidaan lisäksi turvata ELY-keskuksen rajauspäättöksellä. Erityisesti suojeltavat lajit luetellaan luonnonsuojeluasetuksessa. Asetuksen lajiluettelosta löytyy mm. useita sammal-, jäkälä- ja sienilajeja.

Metsälain nojalla suojeltuja ovat mm. rehevät lehtolaikut, lähde- ja noroympäristöt, lehto- ja ruohokorvet, metsäkorte- ja muurainkorvet, vähäpuustoiset hietikot ja kivikot, letot sekä jyrkänteet ja kurut. Metsälakikohteiden ominaispiirteitä ei saa heikentää. Kiellettyjä ovat mm. uudistushakuut, metsätiet, ojitus sekä purojen ja norojen perkaus. Metsälakikohteiden tulee olla luonnontilaisia tai luonnontilaisen kaltaisia.

Metsien monimuotoisuuden säilyminen sisältyy myös hyvän metsänhoidon suosituksiin ja vapaaehtoisen metsäsertifiointin kriteereihin. Monimuotoisuutta turvataan mm. jättämällä säästöpuita uudistusaloille. Metsäkeskus ja ELY –keskukset tekevät myös yhteistyötä uhanalaisten lajien turvaamiseksi talousmetsissä.

Ennallistaminen ja luonnonhoito

Metsien monimuotoisuusarvoja voidaan lisätä ennallistamis- ja luonnonhoitotoimin. Valtion suojelualueilla on ennallistettu ja hoidettu metsäisiä elinympäristöjä noin 14 500 hehtaarin alalla vuosina 2008-2013. Ennallistamalla voidaan parantaa suojelualueiden puustorakennetta mm. lisäämällä lahoppuuta, tekemällä metsiin pienaukkoja, polttamalla ja tukkimalla suo-ojia. Perinnebiotooppeja voidaan hoitaa puustoa raivaamalla, niittämällä ja laiduntamalla. Metsähallituksen luontopalvelut vastaa suojelualueiden hoidosta. Valtion talousmetsissä on ennallistettu kosteikkoelinympäristöjä riistanhoidon näkökulmasta. Toimenpiteillä pyritään mm. elvyttämään eteläisen Suomen hiipunutta riekkokantaa.

5. Katse tulevaan

Parhailtaan valmisteilla oleva valtakunnallisen soidensuojeluohjelman täydennysohjelma ja mahdolliset uudet kansallispuistot tuovat suojelun piiriin lisää arvokkaita metsäalueita. Kansallispuistohankkeista pisimmällä on Etelä-Konneveden kansallispuisto, jonka esityksen valtioneuvosto on hyväksynyt 2014. Uusi metsälaki tuo suojelun piiriin joitakin uusia metsäisiä elinympäristöjä.

Luonnonsuojelualueverkosto kaipaa kuitenkin kehittämistä etenkin Etelä-Suomessa, jossa tiukasti suojeltuja metsiä on vain noin 2 % metsämaasta. Suojelualueiden välisen kytkeytyneisyyden parantaminen on tärkeää sillä se parantaa mm. lajien liikkumismahdollisuuksia suojelualueelta toiselle. Helsingin yliopiston kehittämän Zonation- ohjelman avulla voidaan tunnistaa arvokkaita metsäelinympäristöjä ja tarkastella arvokkaiden metsäalueiden välistä kytkeytyvyyttä. Zonation –ohjelmaa voidaan käyttää avuksi mm. METSO –kohteiden markkinoinnissa. Hyvään vauhtiin päässeen METSO –ohjelman rahoitus tulee turvata, jotta METSO –ohjelman tavoitteet saavutetaan.